

La ciutat roja

Per Krisztina Nemes

Jesús Moncada parla sovint del caràcter especial de la seva ciutat natal, diferent de la majoria dels pobles del seu entorn geogràfic i la imatge formulada per les seves paraules serveix com a base de referència pels seus conciutadans. L'autor veu la clau d'aquesta diferència en que l'explotació minera va implicar una classe assalariada que portava a demandes socials molt més aviat que als pobles fora de la conca minera. A més "Mequinensa estava molt ben connectada en el món; pel riu pujaven i baixaven idees modernes i revolucionàries".

Quan se li pregunta a l'escriptor per què les figures assegudes als seus cafès juguen tants escacs en comptes de jugar a cartes, Moncada utilitza els mateixos arguments i respon que la principal font de subsistència de la població de Mequinensa eren les mines de lignit i el transport fluvial que assegurava el transport del lignit, que van crear una estructura social molt diferent dels pobles agrícoles al seu voltant.¹ "Mequinensa era un lloc especial [...] un nucli industrial i d'una gran vida social i política des que va començar l'explotació de les mines, l'any 1860."²

Amb l'excepció de les crisis econòmiques, els salaris dels treballadors empleats a les mines eren regulars i segurs, per tant, les famílies camperoles també procuraven que almenys un membre de la família treballés a la mina.³ Jesús Moncada era un observador atent que feia entrevistes amb els vells del seu poble i apuntava les seves observacions dels oficis i de la vida social i quotidiana. D'aquestes notes va compondre les seves cròniques que eren uns estudis preliminars per la composició de les obres. En unes notes titulades "Crònica dels oficis"⁴ deia el següent sobre els pagesos (amb l'ortografia d'original de l'arxiu familiar):

"El pagés les passa estretes. Inclús les cases fortes i de tradició van a empentes i rodolons. [...] Les bèsties so cares i la mort dé una d'elles es un veritable drama, una gran desgràcia de la qual hi ha cases que no es recuperen. [...] El pagés baixa poc a la vila. Normalment passa setmanes senceres en el mont o a l'horta. Com que disposa de pocs diners en metal·lic, per aconseguir-ne, ven els productes de la terra a la porta de casa. [...] Normalment, el pagés compra a fiar i paga com pot, d'acord amb la collita que poques vegades es bona". (sic)

Aquesta descripció curta explica les raons principals perquè el món de pagès no és tan propici al desenvolupament de la vida política: pobresa, autarquia, aïllament, falta d'informació. El punt de vista conservador de la classe dirigent el

coneixem dels pensaments del ric terratinent, Sadurní Romaguera en la interpretació de Moncada a les pàgines de Camí de sirga:

"La terra era la base de la societat. El Romaguera menyspreava el carbó fins al punt de no permetre prospeccions de jaciments de lignit a les seves finques davant la impotència rabiosa del fill gran. Tot el que no fos la terra, duia a la disbauxa, a la subversió de l'ordre natural, al desgavellament, al caos".⁵

"...el terratinent condemnava altres perills de la llepra dels diners, deia penjaments dels minaires, preveia conflictes [...] Qui pararia més endavant els obrers si de bon principi no atallaven les seves pretensions? S'havia de fer entendre la púrria que havien d'agrair el sou que rebien; s'havia de desarrelar [...] la mala herba..."⁶

"...el terratinent eixia de polleguera si hi havia notícies d'agitació obrera en alguna banda i reclamava mà dura, implacable, per atallar situacions que podien abocar a desastres com el de Rússia on les masses proletàries -«polloos sense Déu, carn de patíbul»- havien destronat el tsar per instaurar el comunisme. [...] Cal desfer-se de seguida de la púrria. Socialistes, bolxevics, anarquistes, republicans: tots al mateix sac i a l'Ebre, amb una pedra ben grossa".⁷

Comparada amb el seu entorn agrícola, Mequinensa, port fluvial i ciutat minera vivia en un segle diferent, molt més avançat on la classe dirigent de la societat basada en la propietat de la terra s'havia d'enfrontar a la conseqüència de la industrialització: la presència d'una massa de treballadors extirpada del sistema de dependència secular del feudalisme.

El document que resumeix els arguments de Mequinensa a la proposta de l'ENHER de 1962 per solucionar la situació econòmica i social cau-

sada per les construccions de la central hidroelèctrica i dels embassaments destaca les bones condicions dels miners. *“Los salarios tan elevados que perciben los mineros de esta Cuenca, han producido en Mequinenza un alto nivel de vida. El sistema de Seguridad Social y previsión que disfrutan, realmente excepcional, les da derecho a una serie de prestaciones [...] jubilación a los 55 años y el derecho a una ración mensual de 250 kg de carbón mientras vivan.”*⁸

Tanmateix, la tradició oral també va conservar la memòria d'èpoques anteriors, segons la qual fins al 1914 hi havia poca feina a les mines que només funcionaven quan hi havia encàrrecs i si no, engegaven els treballadors. No hi havia seguretat, i la misèria era força gran. En esclatar la guerra, però, tornà a haver-hi una gran necessitat de mà d'obra i la gent dels pobles propers van començar a treballar com miners. Segons explica l'oncle Joaquim del Patriciet (1892-) en l'entrevista⁹ feta amb ell per Jesús Moncada, hi havia fins i tot dos francesos a la mina de Canota a l'època de la Primera Guerra Mundial. El vell miner anomena les mines de Mequinenza “mines de guerra” i vincula el primer auge de la mineria local amb la Guerra de Cuba (1898). Les mines que operaven a Mequinenza a finals del segle XIX responien principalment a les necessitats de la població i de la indústria local (fàbrica d'extractes de regalèssia i molí), posteriorment el lignit de baixa qualitat va ser transportat a la *Sociedad Electroquímica de Flix* del capital alemany.¹⁰ Les entrevistes de Moncada amb vells

miners¹¹ revelen que les mines sovint es tanquen a l'estiu perquè el nivell de l'aigua del riu era tan baix que els llaguts no es podien permetre una càrrega de més de sis tones, i el carbó s'amuntegava als patis de la mina. Les que treballaven funcionaven de manera irregular, ja que la demanda de les llars també era menor. Els miners es veien obligats a complementar els seus ingressos amb treballs agrícoles de temporada i se n'anaven a les feines del camp per la

part de Lleida, sobretot a Balaguer. De la mina rebien el pagament només quan el carbó ja era venut pels propietaris. Per tant, per arribar a l'alt nivell de vida indicat en la resposta a l'oferta de ENHER de 1962, hi havia un llarg camí a fer.

Els navegants i els miners que constituïen la majoria de la població, eren clarament d'esquerrres que des del punt de vista de l'estil de vida estaven separats per un abisme dels propietaris rics al cim de l'escala social de la ciutat.¹² Carlota de Torres a *Camí de sirga* parla així dels miners que no coneix en absolut, però durant la vaga no pot evitar de passar per un dels controls dels vaguistes asseguda en un cotxe, separada només pel vidre de la finestra dels ulls incòmodes dels treballadors:

*“Mai no havia sentit tan a prop aquella gent. Sempre els havia considerat sers llunyans, curiosos. Els mostrava gairebé com una raresa zoològica a les amigues de ciutat, antigues companyes de l'internat de religioses de Lleida [...] Visita obligada, a més de la fàbrica, era una mina de la família. [...] Les duia a la boca de la galeria principal per espantar-les amb l'aparició dels vagons curulls de lignit, estirats per les bèsties cobertes d'una barreja de suor i de pols... [...] A hora foscant eixien a la balconada del saló a veure passar els grups de minaires, negres com tions... [...] Entre ella i aquell món sempre hi havia hagut un filtre, la realitat romania a l'altra banda”.*¹³

Aquesta distància entre la senyora rica i els treballadors de les mines té les seves arrels en l'ordre natural de les coses que quedarà subvertit per la industrialització, procés que crea un nou estament a l'escena de la societat amb voluntat de tenir dignitat i representació política.

“En Mequinenza, hasta los de derechas han sido siempre de izquierdas” va afirmar en un article Santiago Arbiol, un dels millors amics de Jesús Moncada.¹⁴ A més que els mequinensans tenen una visió del seu poble natal com ciutat ro-

ja, la monografia històrica¹⁵ de la ciutat també destaca aquesta característica i el llibre *Memòria ofegada* de Jacinto Bonales menciona anècdotes i dites de la Mequinensa la Roja.¹⁶ Jesús Moncada fa referència al fet peculiar que a la vila, fins i tot durant el franquisme, el càrrec de l'alcalde o del jutge de pau (Crònides Vallbadó) l'ocupaven persones que tinguessin antecedents o sentiments republicans. Des del període de la transició democràtica, és a dir de les eleccions municipals de 1979 fins a l'actualitat, l'ajuntament de la ciutat ha estat sempre format de regidors dels partits d'esquerra: PSA-PSOE o d'IUA.

Els fonaments de la vida social i política més animada i activa van ser proporcionats pel tipus de treball assalariat que a més requeria esforç comunitari, cohesió i solidaritat (equips de miners, tripulacions de vaixells). La dinàmica de la vida social també es va veure influenciada pel fet que els velers de la ciutat a la confluència de tres rius navegaven pel tram que arribava a la desembocadura de l'Ebre i, de vegades, fins al mar. Això, en l'època anterior a la comunicació de masses, aportava una riquesa d'informació i una obertura al món més ampli.

El món de la vella Mequinensa, però s'acaba quan l'ENHER rep la concessió de la construcció de la central de Riba-roja que condemna la ciutat a pena de mort sota les aigües d'un embassament. La gent indefensa de Mequinensa aprèn la notícia i no hi pot fer res perquè l'ENHER és una empresa estatal, representa doncs el poder dictatorial contra el qual no hi ha marge d'actuació.

"L'empresa que construïa els pantans era del mateix Estat, dels qui manaven. I els qui manaven, no calia fer memòria, eren els qui s'havien sublevat contra la República el 1936, els responsables de l'estossinada de la guerra... Qui gosava parlar de legalitat? [...] expropiarien les terres, les mines, les cases; inundarien la vila... I de seguida sorgia la pregunta: quin seria el futur de tots plegats? On

*anirien? Què farien? Però, per què passaven ànsia? No havia dit textualment el senyor governador de la província que ja en tenia els ous plens de les protestes d'aquella trepa de rojos i que, si no deixaven d'emprenyar, els carregaria a punta de fusell en camions per dur-los al nord, a treballar a les mines d'Astúries?"*¹⁷

Malgrat tot, la ciutat roja comença actuar. L'alcalde, José Moncada, pare de l'escriptor, va convocar els caps de família per a informar tothom de la gravetat de la situació. Durant els anys 1957-1958, no només l'alcalde, sinó també els mateixos ciutadans van inundar amb telegrams el *caudillo* i la direcció d'ENHER. L'*Apelación en Defensa del Ebro*, un document trobat a l'Arxiu Moncada¹⁸ que descriu la lluita persistent de la ciutat, estima en dos mil el nombre de telegrams enviats a diferents llocs oficials pels mequinen-sans i pels habitants de La Granja d'Escarp. A l'Arxiu Moncada hi ha un retall de *la Vanguardia* on l'alcalde José Moncada expressa la gratitud del municipi per el diari que havia publicat els articles de Maria Dolores Serrano sobre els problemes de Mequinensa i diu "*Creemos muy justo que los problemas de Mequinensa se expongan a la conciencia de los españoles, ya que los perjuicios que se nos causan son en beneficio de todos*".¹⁹

Tenint en compte el sistema polític i les relacions de poder de l'època, les iniciatives de la vila: fer trucades, escriure cartes i sol·licituds per autoritats i institucions, formar comissions, enviar telegrams, convocar reunions, escriure articles, anar a consultes en diverses oficines per salvar la ciutat eren sorprenentment agosarades. Òbviament, els que prenen les decisions no estaven interessats en les opinions dels habitants de la zona, i no es tractava de reconciliar els interessos. Després de la reunió dels caps de família convocada per José Moncada, l'alcalde va estar destituït immediatament pel governador de la província. El retall de *l'Apelación en Defensa del*

Ebro també descriu que en lloc de José Moncada destituït el 1958, els mequinensans van escollir un alcalde que també havia estat ja destituït alguna vegada. El document reconeix els mèrits de l'exalcalde i indica que el nou actuarà de la mateixa manera que el seu predecessor en la defensa de Mequinensa, de l'Ebre i d'Espanya.

Camí de sirga, la crònica literària de la destrucció de Mequinensa deixa clar que l'empresa estatal va prendre les decisions de manera autoritària i va aconseguir el que volia per la força. Els qui prenien les decisions en aquella democràcia orgànica peculiar ni tan sols van haver de parar atenció a les aparences a l'hora d'executar la decisió presa en interès del bé públic.

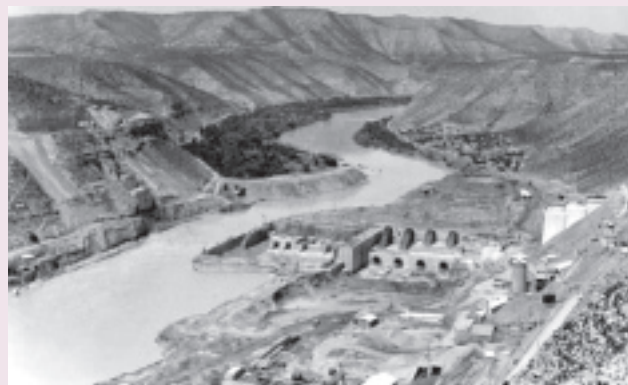
La imatge de Mequinensa va ser introduïda a la consciència pública catalana per les novel·les de Moncada. Va ser el març de 1971 la primera vegada quan l'escriptor, aleshores completament desconegut, va cridar l'atenció sobre la tragèdia imminent del poble a la revista dirigida pels benedictins de Montserrat, *Serra d'Or*, que va publicar el seu relat breu intitulat "La crònica del darrer rom".²⁰ El relat parla de la por i de l'angoixa dels mequinensans, però la sensibilitat de l'escriptor és capaç de fer sonar la veu de l'empatia i solidaritat que se n'adona del sofriment d'altri enmig del terrabastall de la pròpia tragèdia:

*"...me'n recordo d'una Mequinensa embotornada per una prosperitat malaltissa i efímera, deguda a l'afluència de gent, i que havia de rebentar com una bombolla el dia que fos acabada la gran construcció. I també recordo altres coses: la cara d'ànsia d'aquells que arribaven, amb la vella maleta de fusta -els qui en tenien- lligada amb cordills i carregada al coll, a buscar feina i pa; els perseguits, que eren reclamats per jutges estranys, que buscaven amagatall entre aquell eixam de gent perquè no els engarjolessin [...] les pobres putes que acudien de ciutat, els dies que pagaven a les obres, a tombar-se d'esquena darrera qualsevol barracó de fusta del campament dels treballadors".*²¹

En principi, la vila va acollir els pantaneros amb aversió, però la gent va reconèixer la vulnerabilitat de la massa treballadora pobra i indefensa semblant a la de la mateixa vila. En aquella època de les construccions, la vila va passar de tenir 4033 habitants a tenir-ne 5.800 censats i prop de 1500 sense censar, i tota aquesta afluència de gent treballava per la liquidació de la vila. La compassió que l'escriptor sent per la misèria d'aquella gent eixampla l'horitzó i fa entreveure la situació social i política insegura i indefensa d'una massa treballadora d'Espanya.

Mequinensa, tenaç en la seva defensa, lluitava contra el veredict que considerava il·legal durant tan llarg que el desig, "em voldria morir abans de veure-ho", es va complir en molt casos. *"No sospitaven que la majoria es farien vells, que molts moririen encara amb aquella angoixa a l'ànima; no sospitaven que tenien al davant tretze anys de lluita incerta atrapats en aquella rateira."*²²

*"...procés deliberadament alentit, enervant, adoptat pels invasors després del fracàs de la primera embestida brutal, a fi de rosegat la vila, dividir-la, anorrear la gent entestada a defensar els seus interessos i la supervivència com a col·lectivitat. Tretze anys mastegant la incertesa segon a segon, corroïts per la pesta... Qui no ho havia viscut no podia imaginar la pressió inhumana, agreujada per la mordassa de la dictadura, a què havien estat sotmesos. Potser tenia raó Honorat del Rom quan deia que el règim aprofitava l'avinentsa per fer-los pagar, i ben cara, la fidelitat a la República durant la guerra civil. Els anys havien produït ferides molt fondes, divisions entre els mateixos vilatans, fomentades de manera soterrada per afeblir la resistència".*²³

Camí de sirga fa una descripció molt fidel de la psicopatologia d'aquests tretze anys de lluita contra l'estat i la desesperança, i Moncada procura no allargar les pàgines dedicades al tema per no tornar la novel·la en un malson insofrible.

En què consistien aquestes divisions fomentades a les que Moncada fa referència? Aprenem

del llibre que la gent pobra, que quedava sense treball, no tenia l'opció d'aguantar i perseverar en aquesta lluita per defensar el dret de la comunitat a quedar junts. Ells havien de marxar de la ciutat per buscar treball per poder sobreviure, per tant, es va fer la divisió entre els que havien marxat i els que havien decidit a quedar-se i lluitar. Després del tancament de les mines només quedaven les obres de la construcció on els vilatans treballaven, a part per la bé comú, per la seva pròpia liquidació. Les altres divisions fomentades de manera soterrada eren molt diverses, però mai motivades per honestes intencions. La monografia històrica descriu com va entrar l'ENHER a Mequinensa sense presentar-se oficialment, negociant directament amb els propietaris dels terrenys on tenia previst les construccions.²⁴ Les 35 famílies que van quedar al poble vell, representades pel rector de Mequinensa, era també un tipus de divisió.

Per demostrar un altre mètode de dividir la gent, cito les paraules de Marieta Roca: *"Nos enemistaron entre nosotros porque supieron jugar a lo de río revuelto ganancia de pescadores, ya que a unos les pagaron más por sus propiedades y a otros les pagaron menos por casas muy similares"*.²⁵ Altre mètode que utilitzava ENHER era l'amenaça: *"a todos los afectados nos citaban en sus oficinas cada cierto tiempo. Lo primero que nos decían era que si no cobrábamos nos quedaríamos sin nada"* explica Núria Aguilar Gòdia.²⁶ Ella va veure clar el canvi de la tàctica de l'ENHER perquè continua: *"y ante la negativa de mis padres pasaban a las ofertas"*. La tercera tècnica era oferir una solució individual: *"nos llevaron al poblado de la ENHER y nos ofrecieron una casa [...] a condición de que nos trasladáramos en pocos días"*²⁷ La descripció dels records de la Núria és molt reveladora: *"yo entusiasmada, mi padre dudando y mi madre..."Nada de casa ni arreglos, queremos pueblo nuevo'* Nos dijeron que quedaríamos sin nada exactamente igual que todo el pueblo [...] Presiones de este tipo recibimos muchas nosotros y todo el pueblo. Nadie las aceptó, salvo raras ex-

cepciones que sí las hubo, y es comprensible, la presión era mucha y lo que nos jugabamos también".²⁸

En aquesta anàlisi vilatana veiem la mateixa empatia que s'estén de les paraules de l'escriptor. Tot i que els protagonistes de *Camí de sirga* són clarament els que es volen quedar i defensar la vila, no menyspreen els qui decideixen de marxar. Són conscients que la resistència té els seus límits: *"Per què no els dones feina i menjar tu, als qui han de fotre el camp, i així no els caldrà fer-ho?"*

La tendre empatia de Jesús Moncada envers la gent que volia fer el primer bon negoci de la seva vida pactant amb l'ENHER és millor expressada en el conte "La nit d'amor del coix Silveri" que va aparèixer al primer recull de contes *Històries de la mà esquerra* (1981). El protagonista del relat somia de fer-se ric amb l'oferta generosa d'indemnització de l'empresa -cinquanta-mil pessetes per cada membre de família en dos anys- i intenta seduir la dona amb la promesa d'aquesta suma que ell no havia estat mai capaç de guanyar treballant a la mina. Els lectors saben que és una oferta d'amor miserable i menyspreable, però al mateix temps compadeixen del miner coix, perquè saben perfectament que un home pobre com ell, enlluernat per aquesta oportunitat no pot ser mai ric, només una mica menys pobre per una temporada.

La comunitat que es defensava feia consultes jurídiques amb els intel·lectuals destacats de l'època amb la intenció de fer valer els interessos de la vila per via legal. Com a resultat, van aprendre que les promeses fetes en el punt 21, que l'Ajuntament havia considerat com a base de referència, no tenien cap mena de vinculació jurídica. Segons l'article 21, ENHER només havia de presentar els plànols i no li corresponia pagar una indemnització més gran a Mequinensa i als seus ciutadans de la que exigia la llei d'expropiació. La llei reguladora de les expropiacions forçoses, però, només indemnitzava la meitat de la població, i no obligava a l'empresa per construir un nou poble. L'any 1968, malgrat 11 anys de lluita, la situació de la ciutat era desesperada. ENHER va començar a construir edificis per només a la meitat de la població, les mines van començar a tancar i, submergides o no, van quedar apropiades immediatament per ENHER. Les obres de l'embassament i de la central elèctrica estaven pràcticament enllestides, i els treballadors van ser acomiadats. En una dècada des de l'inici de la construcció Mequinensa va perdre aproximadament la meitat de la seva població. A més, hi tenien present l'exemple del poble veí, Faió, que l'any 1967 va ser desallotjat d'un cop

amb una riuada de tres dies induïda artificialment. Senzillament no van obrir les comportes, trencant així la resistència dels veïns que no tenien més remei que córrer per salvar la vida.²⁹ Les històries de Mequinensa i Faió són molt semblants, però Faió no va aconseguir unir els interessos de la comunitat, i la vella tàctica de poder *divide et impera* va triomfar. El poble que anteriorment tenia aproximadament 1.500 habitants i la flota més gran de la costa ara només té al voltant de 400 habitants.

A Mequinensa, l'any 1968 es va constituir una comissió mixta,³⁰ en la qual l'alcalde, Santiago Rodes Caballé, els regidors municipals i 30 caps de família elegits prèviament van intentar desenvolupar possibles solucions al problema de la ciutat d'acord amb l'empresa. L'acord també va ser important per a ENHER, perquè mentre la ciutat estava al seu lloc, no podia omplir l'embassament fins al nivell necessari per al funcionament econòmic. Això suposava una gran pèrdua de beneficis, però l'empresa ja havia rebut el permís de la *Dirección General de Obras Hidráulicas* per desallotjar la població de les cases fins al nivell necessari.³¹

L'1 de febrer de 1969 la població de Mequinensa va votar en un 72% per modificar el pla original, renunciant a una part de les seves legítimes reivindicacions per arribar a un acord pacífic amb la gran empresa estatal. Tanmateix, van poder aconseguir una indemnització pels propietaris de les cases que no quedaven sota el nivell de l'aigua, i ENHER va comprar les seves cases per un valor estimat. Amb aquests diners, a més de la construcció ja iniciada per l'empresa, també es va poder posar en marxa la construcció d'apartaments per l'altra meitat de la població que va voler quedar-se a la ciutat. Aquests mequinensans van fundar la *Cooperativa de viviendas Santa Agatoclia* amb 448 socis el juny de 1969, i es va començar la construcció d'edificis el novembre del mateix any. Hi havia nou tipus d'apartaments de diferents mides, de diferents nivells de confort i de diferents preus. Havent escollit el tipus, els pisos es van repartir entre els constructors per sorteig. El president de la

cooperativa va ser José Moncada, que va guardar alguns d'aquests bitllets de sorteig entre els seus documents importants. Rosa María Moncada em va mostrar orgullosa un d'aquests paperets enigmàtics de l'Arxiu com a proves del procés democràtic que va seguir el seu pare, a conseqüència del qual la família va aconseguir un pis d'ubicació poc afortunada.

Finalment, a la nova Mequinensa es van construir 651 apartaments, dels quals 203 van ser construïts per ENHER i 448 per la *Cooperativa de viviendas Santa Agatoclia*. Els diners que faltaven per construir les infraestructures de la ciutat es van aconseguir amb la liquidació del compte final signat amb ENHER, quan l'empresa hidroelèctrica va pagar el que encara es devia a la ciutat. Així va néixer la nova Mequinensa l'any 1974, quan la majoria dels seus habitants ja s'havien traslladat del poble vell amb què la ciutat es va convertir probablement en el primer poble d'Espanya on tots els seus habitants (uns 3.000) eren propietaris de casa seva com es figura a la pàgina de web actual de Mequinensa.³²

Fotos: Caballé

Els habitants de la ciutat de Mequinensa volien mantenir-se com a comunitat, i per això van continuar lluitant durant molts anys, que va ser una lluita única, inigualable en l'època. L'esperit guerrer que va fer possible aquesta resistència tenia les seves arrels en les característiques pròpies de Mequinensa que podríem recapitular com esperit comunitari, pensament democràtic,

fe en la unitat i consciència de tenir força. Davant la impossibilitat de continuar a lluitar per la conservació de les cases, Mequinensa va canviar de tàctica i lluitaven per una indemnització per a tothom per poder fundar una nova vila per a la comunitat que volia seguir viure junts. L'empresa que sabia aprofitar la situació molt complicada i contradictòria de la gent indefensa no estava acostumada a claudicar, però en aquest cas, en part, sí que ho va fer. Mequinensa va renunciar a una part de les seves reivindicacions, va sofrir tretze anys d'inseguretat i unes ferides molt profundes a les quals José Moncada també fa referència en el document que justifica els motius que tenia com a president de la *Cooperativa de viviendas* per firmar el conveni amb l'ENHER: *"Hemos tenido que sufrir, por los intereses vuestros, de nuestra Cooperativa, la pérdida de amistades que nos eran queridas."*³³

Fotos: Mequinensa, carrers, racons y cosas del 'Poble vell'

No em va ser possible estudiar els destins d'altres pobles enfonsats per raons de construccions hidroelèctriques, però els exemples que tinc demostren que el resultat aconseguit per Mequinensa es pot qualificar d'excel·lent i especial. A Faió la falta d'una visió comuna del futur i la carència de la unitat per defensar els interessos propis van fer que el nou poble construït per ENHER en un lloc arbitrari perdés més de 2/3 de la seva població.

La novel·la de Julio Llamazares, *Distintas formas de mirar el agua*³⁴ publicada l'any 2016 nar-

ra la història de la família de l'escriptor, habitants de Vegamián, un poble de León, també víctima de les construccions hidroelèctriques. La família pagesa volia seguir treballant en l'agricultura, per tant, els van instal·lar en barracons enmig d'una zona d'aiguamolls assecats, juntament amb gent d'altres zones (de Guadalajara i de Zamora) que també es van convertir en apàtrides per diferents construccions hidroelèctriques. Els barracons van servir d'allotjament provisional mentre construïen la seva pròpia casa nova, però l'import rebut en concepte d'expropiació de l'antiga casa de Vegamián era molt inferior que els gastos de la construcció, per tant, van haver de demanar un préstec. Tota la documentació i paperassa va anar a càrrec de la companyia hidroelèctrica. La suma que van rebre, era just per comprar-se les terres que asseguraven la seva subsistència, i que van pagar directament a la marquesa, propietària de la zona, a qui cap dels nous pobladors no havia vist mai. La novel·la de Llamazares explica el destí d'un petit poble d'economia tradicional de muntanya, els habitants del qual no es van rebel·lar, van acceptar la decisió presa sense ser consultats i no van intentar canviar el curs de la seva vida mitjançant la cooperació comunitària.

Foto: Mequinensa, carrers, racons y cosas del 'Poble vell'

La història de Mequinensa narrada per Jesús Moncada és l'elegia d'un temps perdut però també un homenatge a la ciutat roja que eixia de la pugna com *"una vila atuïda, desfeta, encarada a un futur més incert que mai, però aferrada irrenunciablament a la seva existència com a col·lectivitat"*³⁵ que era capaç de perpetuar-se.

NOTES

(1) 1995-12-24 *Heraldo de Aragón* – El fin de la Mequinenza vieja me afectó mucho, Genoveva Crespo.

(2) 1992-02-14 *Diari de Barcelona* – No m'interesso gens a mi mateix com a personatge, Carles Singla.

(3) 1989-12-09 *Diario16* – Moncada. La novela rural, Carles Mengual; 1992-07-01 *Nuit Blanche* – Jesús Moncada, écrivain par entêtement, Anik Lapointe.

(4) AM abreviació per Arxiu Moncada Crònica dels oficis/Els pagesos

(5) CS 56.

(6) CS 59.

(7) CS 117.

(8) Estruga, J. (dir.), *Mequinenza a través de la historia*, Ajuntament de Mequinenza, 2010, 311.

(9) AM Entrevistes fetes als anys 1960. Entrevista amb l'oncle Joaquim del Patriciet miner (1892–)

(10) Estruga, J. (dir.), 235.

(11) AM Entrevistes Oncle Calafat, oncle Patriciet, tiet Vidallet, Manolo Jordi.

(12) Conversa privada amb Andrés Coso.

(13) CS 118-119.

(14) 2005-06-23 *El Periódico (Libros)* - Territorio Moncada Viaje al escarnio y a la memoria literaria del autor de 'Camí de sirga' El autor que tiró siempre de la sirga.

(15) Estruga, J. (dir.), 308-309.

(16) Bonales, Jacinto, *Memòria ofegada. Reivindicació laboral i repressió política a Mequinenza i la conca minera (1889-1963)* Ed. Institut d'Estudis del Baix Cinca IEA-Col·lecció Gallica Flavia núm. 12. p. 16.

(17) CS 294-295.

(18) Cirac, Sebastián, *Apelación en Defensa del Ebro* 1959, Barcelona, Estudios Caspenses, Riegos y Electricidad del Ebro, 338.

(19) AM, Cartas a "La Vanguardia", Gratitud de Mequinenza. L'arxiver data l'article de 4. agost. 1965 però José Moncada va ser l'alcalde 1954-58.

(20) 1971-03-01 *Serra d'Or* - Crònica del darrer rom - Escriptors joves; *Cabòries estivals*, Barcelona, Edicions 62, 2004. 17-29.

(21) 1971-03-01, *Serra d'or*, Crònica del darrer rom, Jesús Moncada

(22) CS 295.

(23) CS 309.

(24) Estruga (dir) 302.

(25) Cubero-Estruga op. cit. 66.

(26) op. cit. 110.

(27) ibid.

(28) ibid.

(29) Fayón, *El embalse de discòrdia* <https://www.youtube.com/watch?v=1JAUqxUU7Gg>

(30) Estruga, J. (dir.), 325-330.

(31) Estruga, J. (dir.), 333.

(32) <https://www.mequinenza.com/historia>

(33) Estruga (dir) 342.

(34) Llamazares, Julio, *Distintas formas de mirar el agua*, Barcelona, Pinguin Random House, 2016. 28-9.

(35) CS 312.

